

Nr 757

Av herr **Lorentzon m. fl.**, angående den statliga lokaliseringspolitiken.

(Lika lydande med motion nr 607 i Första kammaren)

I en annan motion till årets riksdag från den kommunistiska riksdagsgruppen behandlas utförligt frågan om samhällelig ekonomisk planering. I ett sådant planarbete måste självfallet lokaliseringspolitiken utgöra ett viktigt inslag, varav följer att dess omfång och inriktning får tillmätas stor vikt. Vi tar i det efterföljande upp denna del av frågekomplexet såväl med hänsyftning på vissa akuta problem, vilkas lösning kräver snara samhälleliga ingripanden, som med tanke på de samlande och mera långsiktiga lösningar som nyssnämnda motion tar sikte på.

Till grund för den av 1964 års riksdag beslutade lokaliseringspolitiken låg bl. a. material och uttalanden från den s. k. Näslundska kommittén. Beträffande riktlinjerna för lokaliseringsarbetet hade denna uttalat bl. a. följande:

»Syftet med lokaliseringspolitiken är att främja en sådan lokalisering av näringslivet, att landets tillgångar av produktionsfaktorer blir utnyttjade och fördelade på olika områden på sådant sätt, att nationalinkomsten blir så stor som möjligt och att arbetskraften beredes full sysselsättning.»

Utan att förneka att statssubventioneringen av vissa privata industriella anläggningar inom stödområdena haft en viss effekt i den riktning som den Näslundska kommittén avsåg måste dock hävdas att lokaliseringspolitiken varken beträffande sitt omfång eller sin inriktning varit ägnad att upphäva eller förebygga sådana förskjutningar i näringsavseende som varit till nackdel för samhället i dess helhet och i synnerhet för närmast berörda landsområden och deras invånare. Lokaliseringspolitiken har begränsats till att genom ställigt ekonomiskt stöd åt privata etableringar eller för utvidgning av redan existerande företag lägga salva på sår som privatkapitalismen förorsakat.

Vidare måste i sammanhanget konstateras att inom arbetsmarknadspolitiken uppenbarligen lagts större vikt vid s. k. rörlighetstimulerande åtgärder än vid lokaliseringspolitiska. Resultatet härav har blivit inte blott en folkvandring från glesbygder till tätorter utan framför allt att hela regioner stagnerat eller fallit tillbaka industriellt och befolkningsmässigt trots naturliga förutsättningar för expansion.

Även de strukturella omskiftningar som i stegrad omfattning förekommer inom industrien reser för stora befolkningsgrupper och för samhälls-ekonomien problem, vilka för sin lösning i nuet och för den närmaste framtiden kräver en samhällelig lokaliseringpolitik av helt annat omfång än hittills och på en principiellt annan grund. Till en betydande del har ökningen i antalet industrinedläggningar sin orsak i omstruktureringar och koncentrationssträvanden. Problemet växande storlek antydes i följande:

Antalet varsel om industrinedläggningar var under perioden 1959—1964 omkring 75 per år för att under 1965 stiga till ca 125 och under fjolåret till omkring 225. Sistnämnda år berördes totalt 500 privatföretag av omfattande permitteringar eller totalnedläggning, vilket ledde till att i runt tal 20 000 anställda avskedades. I ett senare avsnitt i denna motion belyser vi för ett par områdens del verkningarna av sådana fortlöpande tendenser och lämnar förslag till lokaliseringpolitiska åtgärder för dessa områdens vidarekommande.

Nya riktlinjer angelägna

I överensstämmelse med de principiella synpunkter som vi i förenämnda motion om samhällelig ekonomisk planering anlägger vill vi här förespråka en utvidgning och principiell omläggning av lokaliseringpolitiken att träda i tillämpning vid sidan av de åtaganden av 1964 års riksdag som gäller ännu för någon tid.

De statliga åtgärder som i kraft av nyssnämnda riksdagsbeslut företagits främjar inte en demokratisk utveckling inom näringslivet och motsvarar inte befolkningens krav på behovens tillgodoseende. Det har varit en lokaliseringpolitik som begränsats till att i viss utsträckning fullgöra en del av de närings- och lokaliseringpolitiska uppgifter som privatkapitalismen inte velat eller kunnat lösa. Några orter har visserligen fått nya företag som kanske inte skulle ha förlagts dit utan den lockelse som statssubventionerna har utgjort. Vikten härav skall inte förbises, men lokaliseringpolitiken har inte på något sätt reducerat storfinansens möjligheter att som förut styra den ekonomiska utvecklingen. Tvärtom har denna subventionering medverkat till att den privata ägande- och bestämmanderätten inom näringslivet ökat — i all synnerhet som subventionerna åt privata företag inte medfört ett motsvarande inflytande inom dem för samhället.

Eftersom lokaliseringpolitiken i dess hittillsvarande form tillika endast i viss mån och därvid blott i lokalt begränsad måttstock förmått lindra de akuta sociala problem som den kapitalistiska produktionsanarkien åstadkommit, kan det knappast sägas att den i någon påfallande grad bidragit till den planmässighet i fråga om produktionsfaktorernas rationella utnyttjande som den Näslundska kommittén uttalade sig för i det ovan citerade yttrandet.

När riksdagen år 1964 fattade beslutet om lokaliseringpolitiken ville den kommunistiska gruppen inte motsätta sig förslaget om statligt stöd i form av investeringsbidrag och lån åt privata företag. De åtaganden som den gången gjordes kan givetvis inte avvecklas abrupt — i synnerhet som en stor administrativ apparat för nuvarande typ av lokaliseringspolitik byggts upp. Dessutom bör ju icke ett riksdagens åtagande svikas. Men vi anser att fristen för nuvarande lokaliseringsmetoder icke bör utsträckas längre än till den tid för vilken riksdagen bundit sig. Vidare föreslår vi att arbetet på övergång till en principiellt annan och effektivare närings- och lokaliseringspolitik påbörjas snarast.

Detta är för övrigt icke grundat på en uppfattning som vi nått fram till först nu. Redan i vår motion 1964 framhölls att det var fel att begränsa lokaliseringpolitiken till vissa geografiska områden och fel att man förli-tade sig på improviserade punktingripanden — som därtill förutsatte med-givanden av privata företagare. Vidare har vi sedermera i motioner yrkat samhälleliga industrietableringar som en viktig del i lokaliseringpolitiken och därvid även angivit konkreta objekt.

Vi anser att lokaliseringpolitiken främst bör inriktas på att utvidga den samhälleliga sektorn inom industrien och i förekommande fall inom andra näringsgrenar. Detta är en nödvändighet för att motverka de näringsgeo-grafiska, sociala och andra störningar som uppkommer när icke de all-männa behoven och samhällsintresset utan privata bedömningar av vinst-chanser får avgöra om en verksamhet skall etableras eller inte, om en redan etablerad verksamhet skall nedläggas eller ej. Samhällelig aktivitet av nämnt slag är en nödvändighet för att eliminera den otrygghet som före-kommer och de många gånger sakligt sett omotiverade folkomflyttningar från den ena regionen till en annan som till följd av näringspolitisk sned-vridning framtvingas.

Det är vidare uppenbart att befolkningens sociala trygghet, de allmänna och de enskilda behovens tillgodoseende, utrikeshandelns rätta dimen-sionering etc. kräver att samhället i högre grad styr den ekonomiska ut-vecklingen, varav följer nödvändigheten av att börja förändra ägoförhål-landen, beslutanderätt och förvaltningsformer inom näringslivet. En lo-kaliseringspolitik med den principiella inriktning som vi här uttalat oss för finner vi utgöra en del av den samhällsekonomiska planering som be-handlas av oss i den motion som här tidigare nämnts.

Det kan för övrigt noteras att på sistone en stark opinion växt fram för samhällsekonomiska och näringspolitiska förändringar i den riktning som vi här förespråkar. Bl. a. har från fackligt håll hård kritik anförts mot en för slapp och oskicklig befattning med dessa frågor, och krav på en helt ny inriktning av de närings- och lokaliseringpolitiska åtgärderna har varit ett framträdande drag i den socialdemokratiska ungdomsrörelsens aktivitet efter 1966 års kommunala val.

Vi yrkar nedan att nya riktlinjer för lokaliseringpolitiken snarast utarbetas. Givetvis utgår vi därvid ifrån att den utökade och förändrade lokaliseringspolitik som vi föreslår skall genomföras i samråd och samverkan med planeringsråden i länen och med kommunerna. I all synnerhet som man inom dessa skaffat sig god överblick beträffande problemens omfång och art bör ett deltagande i utformningen av näringspolitiken inom respektive verksamhetsområden vara självfallet.

Slutligen vill vi som exempel på den nuvarande lokaliseringspolitikens alltför ringa effekt summariskt redovisa vissa förhållanden inom tvenne landområden, nämligen inom Norrland särskilt Ådalenregionen och inom Götaland landskapet Dalsland — i båda fallen med förslag till vissa åtgärder.

Ådalenområdet och Norrbotten

Även om befolkningen i Ådalen sedan mer än tre decennier tillbaka har erfarenhet av industrinedläggningar — den äldre delen av befolkningen har fortfarande sågverksdöden på 1930-talet med massarbetslöshet i gott minne — har de senaste industrinedläggningarna i området djupt skakat folket som bor i denna bygd. Inrikesministerns meddelande i Kramfors den 13 juni 1966 att 1 000 anställda i Ådalen skulle komma att förlora sina gamla anställningar inom de närmaste åren följdes snabbt av nedläggandet av Svanö sulfatfabrik, varvid 285 anställda avskedades. Hallstanäs träsliperi med 175 anställda upphör. Ledningen för Sandvikens sulfatfabrik med 220 anställda har meddelat att även denna fabrik skall nedläggas. För något år sedan mekaniserades timmerskiljet vid Sandslån. Där tidigare 600 anställda sysselsattes utföres nu arbetet av 125 arbetare. År 1964 nedlade SCA sulfatfabriken i Nensjö och 190 arbetare avskedades. Andra industrier kommer att nedläggas i Ådalen. Befolkningsminskningen i Ådalen — övre som nedre — var förra året omkring 1 400 personer. Om dessa fabriksnedläggningar får fortsätta utan att en ersättningsindustri ordnas, kommer Ådalen att läggas öde och bli en industrikyrkogård.

Den privata företagsamheten, i detta fall framför allt SCA, har klart och tydligt visat bristande vilja och oförmåga att klara folkförsörjningen i Ådalen. Dess stora intresse tycks vara att till utlandet exportera de stora vinster som under åren inhöstats där. Befolkningen i Ådalen tror inte längre att den privata företagsamheten skall komma att klara sysselsättningsfrågan, den begär samhällseliga ingripanden. Flera fackliga organisationer har också i brev till regeringen uttalat sina önskemål om en samhällsägad verkstadsindustri. I riksdagen har i skilda sammanhang gjorts påpekanden om sysselsättningsläget i Ådalen, och frågan om samhällsägad verkstadsindustri har aktualiserats. Vad Ådalen behöver är nämligen en differentierad industri, en basindustri som inte har skogen som råvara. Trots den om-

fattande industrinedläggningen i Ådalen är skogsindustrien fortfarande den dominerande basindustrien med flera men förhållandevis små enheter.

Arbetslösheten och undersysselsättningen i Ådalen kan inte utläsas av siffrorna från arbetsförmedlingarna, då kvinnorna, som representerar den stora dolda arbetslösheten, inte anser det vara mödan värt att anmäla sig som arbetsökande.

Sysselsättningsläget i Ådalen har medfört att området tillhör landets högskatteområden, befolkningens flertal hör dock till de lågavlönade. Alderssammansättningen har blivit snedvriden. Särskilt för de äldre är situationen dystert.

Situationen i Ådalen är nu sådan att det behövs genomgripande statliga åtgärder för att trygga en varaktig sysselsättning av betydelse.

När det så gäller Norrbotten kan konstateras att staten sammantaget sett är en stor arbetsgivare men att vissa av de statliga företagen inte utvecklas så att de ger ökad sysselsättning.

Strukturumvandlingen av länets näringsliv fortsätter och har hittills givit bl. a. följande utslag. Inom skogsbruket har antalet anställda minskat med omkring 3 000 personer under tiden 1961—1965. I detta ingår att även domänverkets antal anställda har reducerats i rätt stor omfattning. Inom länets gruvindustri har de anställdas antal minskat med över 1 000 personer under de senaste åren och inom kraftverksutbyggnaden med omkring 1 200 personer. Leveransvolymen av järnmalm ser ut att minska, och NJA brottas med svårigheter. Bostadsbyggandet har nedskurits under de senaste åren. Trots att omkring 20 000 norrbottningar under 1960-talet har överförts till arbeten inom andra län ser arbetslösheten inte ut att minska i någon nämnvärd omfattning. Svårigheterna i Norrbotten beror på att länets näringsliv ännu inte är tillräckligt differentierat i fråga om större förädlingsindustrier.

Statliga företag i Norrbotten ger samhället vinster som uppgår till hundratal miljoner kronor per år. Förutom dessa vinster finns det andra samhälls-ekonomiska förutsättningar för att utveckla och förnya den statliga företagsamheten i Norrbotten. Nya varusortiment måste snarast utvecklas, bl. a. genom samhällsägda metallindustri. Utveckling och förnyelse av den samhälls-ekonomiska företagsamheten i Norrbotten kan göra den konkurrenskraftigare. Det är ägarens, statsmakternas, sak och skyldighet att genomföra sådana åtgärder.

Dalsland

När det gäller landskapet Dalsland är den svaga differentieringen av näringslivet påfallande. De många nedläggningarna av industriella företag, särskilt företag inom massa- och papperstillverkningen, är allmänt bekanta. I Bengtsfors har viss ersättning för det förlorade erhållits genom

att ett Volvoföretag och ett par mindre verksamheter förlagts dit, men i övrigt kan sägas att den lokaliseringpolitiska frågan i huvudsak förblivit olöst.

Särskilt i Bengtsfors köping, men också på andra håll, står stora industrikomplex med tidsenliga lokaler tomma, den s. k. dolda arbetslösheten är omfattande, svårigheterna för den äldre arbetskraften stora. Problemen skärpes allvarligt i och med att Bonnierkoncernens pappersbruk i Dals-Långed håller på att avvecklas, varigenom 420 anställda mister sin hittillsvarande sysselsättning. Avvecklingen av verksamheten påbörjades vid årsskiftet och avses vara avslutad den 1 juni i år.

Befolkningsutvecklingen inom landskapet visar en oavbrutet nedåtgående kurva. Utan samhälleliga lokaliseringståtgärder med syftet att tillvarata landskapets produktiva resurser kommer med all säkerhet en ytterligare och möjligen ännu snabbare utflyttning från landskapet att framtingas, särskilt som fler industrinedläggningar förbehålls.

Som vi påpekat är den industriella differentieringen inom landskapet svag. Statliga lokaliseringståtgärder borde därför anpassas med hänsyn härtill. För ådalsområdet föreslår vi att en statlig verkstadsindustri uppföres. Mera tveksamt är om en sådan bör stå i centrum för de samhälleliga åtgärderna också i Dalsland. Förutom de lokaliseringpolitiska skälen kan i vart fall flera andra samhällsekonomiska motiv för etablerande av verkstadsindustrier anföras, däribland det kända förhållandet att vårt lands exportintressen kräver ökad framställning av verkstadsprodukter. Expansionen inom detta verksamhetsområde har i viss mån hämmats av brist på arbetskraft på de stora verkstadsindustriorterna. I bl. a. de två landsområden vi här nämner finns arbetskraft tillräckligt för denna produktions behövliga utökning.

Tillkomsten av samhällsägdd verkstadsindustri skulle komma att få ekonomiskt gynnsamma verkningar i flera avseenden. Från den centrala verkstaden kunde verksamheten spridas till ett antal smärre orter genom underleverantörer. Alla större verkstadsindustrier anlitar mindre företag för viss del av arbetet, och det finns exempel på verkstadsföretag i vårt land som har hundratals filialverkstäder spridda över stora områden. En verkstadsindustri är alltså lämpligt lokaliseringsobjekt, framför allt i områden där arbetslöshet uppkommit inom befolkningsskikt där den arbetslöse av ena eller andra skälet har svårigheter att flytta.

Vad beträffar Dalsland utgår vi emellertid ifrån att bristen på arbetstillfällen och svagheten i den industriella differentieringen inte skulle kunna elimineras enbart genom startandet av en statlig verkstadsindustri. Vi förutsätter därför att de åtgärder som vi hemställer om måtte framför allt inriktas på startandet av andra verksamheter på basis av landskapets rika naturtillgångar, exempelvis träförädlingsindustri.

Med stöd av det anförda föreslås,

att riksdagen beslutar att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om följande:

1) förslag till 1968 års vårriksdag beträffande nya riktlinjer för lokaliseringspolitiken i linje med vad som i motionen anförts, innebärande bl. a. startandet av statliga industriella företag enligt upprättad plan;

2) åtgärder för att i ådalsområdet och Norrbotten skapa statlig verkstadsindustri;

3) åtgärder för att i Dalsland upprätta industriella företag för samhälleligt utnyttjande av landskapets produktiva tillgångar, eventuellt även verkstadsindustri.

Stockholm i januari 1967

Gustav Lorentzon (k)

Gösta Andersson (k)
i Luleå

Axel Jansson (k)

Henning Nilsson (k)
i Gävle
